

okolo roku 1900

dům U Jonáše
Východočeská galerie v Pardubicích

Dům U Jonáše čp. 50 v Pardubicích

K obrazu historických Pardubic patřily po staletí charakteristické dominanty zámku, městských věží, bran, kostelů a radnice. Od konce 18. století zaujímal v sevřené městské zástavbě význačné místo také dům U Jonáše. Spojila se zde šťastným způsobem exponovaná poloha měšťanské architektury zasazené na východní straně náměstí s ojedinělým plasticky provedeným průčelím, které se výrazným způsobem uplatňovalo v pohledech blízkých i vzdálených. A tak jistě není náhodné, že dům U Jonáše se stal jedním z historických symbolů Pardubic, podobně jako Zelená brána nebo zámek.

V roce 1491 zakoupil zdejší panství Vilém z Pernštejna, příslušník jednoho z nejbohatších šlechtických rodů v českých zemích, který učinil z Pardubic své hlavní sídlo. Přestavbu středověkého města urychlil požár v roce 1507. Během osmi let zde vznikla ve střední Evropě unikátní jednotně koncipovaná zástavba patrových domů s typizovanými kamennými ostěními a zdobená malovanými výklenky ve vysokých štítích, kde vytvářely iluzi dalšího obývaného podlaží.

Pozdně gotická fasáda domu U Jonáše byla pozdějšími zásahy v průběhu dalších desetiletí a staletí silně pozmeněna. Její původní podobu připomínají některé dochované domy (např. protilehlá budova knihovny čp. 77, 78).

Na průčelí čp. 50 se nacházela reliéfní deska s pernštejnskou erbovní pověstí, stejného typu jako na čp. 77, na sv. Bartoloměji nebo na zámku. Oslavovala Viléma z Pernštejna. Poškozená deska byla objevena v roce 1911 pod dlažbou průjezdu a druhotně osazena v roce 1924 na páté bráně hradu Kunětická hora.

Obnova městských domů představovala finančně náročný úkol, který nemohli mnozí původní majitelé ekonomicky zvládnout, a tak odcházel na předměstí nebo mimo Pardubice. Patřil k nim i Jan Tranda, který je prvním písemně doloženým vlastníkem čp. 50 v období před požárem v roce 1507. Novou výstavbu v mnohých případech sám Vilém financoval nebo uvolněné parcely poskytoval movitějším zájemcům. Dům U Jonáše byl vystavěn na náklady vrchnosti a po dokončení jej získal Jiřík Rektor, ředitel a učitel zdejší školy. Majitel panství zajistil výhodné podmínky k získání domu osobám, na nichž měl zájem. Patřil k nim Jiřík Rektor i jeho nástupce kožešník Jan Kustoš, který čp. 50 zakoupil v roce 1518.

Z pozdně gotického období se zachovaly interiéry domu. Levá a střední část budovy je podsklelena a nacházejí se zde dvě velké valeně sklenuté místnosti. Zadní sklep

z jižních Čech zedníky a kameníky znalé tohoto umění. Působili na Kunětické hoře a po roce 1507 je přivedl do Pardubic.

Velké síně v přízemí domu sloužily obchodu a zejména šenkování vína a piva, které patřilo k vitaným zdrojům příjmů majitele. Obytným účelům byly určeny místnosti v patře s dřevěnými stropy. Zde se také nacházela černá kuchyně.

Ve dvacátých a ve třicátých letech 16. století se dům postupně přestavoval a rozširoval po jižním obvodu parcely až ke hradební zdi. V interiérech můžeme zmíněnému období připsat malé torzo nástěnné malby černošedé štětcové kresby s rostlinným motivem objevené v severní síni prvého patra.

V roce 1537 se stal novým majitelem Chaim, jenž byl příslušníkem zdejší židovské komunity podporované Vilémem i oběma jeho syny. Chaim měl čilé obchodní kontakty s Augsburgem v Bavorsku, stejně jako s Vratislaví ve Slezsku. Zřejmě dovážel do Pardubic cizí a luxusní zboží určené pernštejnskému dvoru a bohatým měšťanům, případně dalším zájemcům v okolí.

V roce 1538 postihl město požár, který vyvolal novou radikální přestavbu Pardubic provedenou nyní již v raně renesančním slohu. Nový majitel Jan z Pernštejna, Vilémův syn, zvolil při obnově města řešení, které vedlo ke sjednocení architektury a jejímu spojení v jeden urbanistický celek. Ústředním motivem se staly obloučkové atiky nad dalším nově

je spojován se starší výstavbou před požárem v roce 1507. K nejcennějším částem domu patří dvoulodní vstupní síň v přízemí sklenutá na střední pilíř působiou sklípkovou klenbou, která dokládá vysokou architektonickou úroveň zdejších měšťanských interiérů.

Sklípkové klenby se šířily do Čech ze Saska, z Míšně. Vilém z Pernštejna povolal

vystaveným druhým patrem a terakotová ostění oken a říms na předních i zadních fasádách. Jejich červená barva zářila ve světlé omítce, jak se ještě dnes můžeme přesvědčit na mnohých pardubických domech.

Na čp. 50 byla odkryta terakotová ostění oken v nádvorní fasádě a podobné nálezy byly zjištěny v předním průčelí pod

štukovou výzdobou ve druhém patře. Nad nimi byla objevena obloučková atika zasahující až do úrovně štítu s reliéfní výzdobou. Shodným způsobem byla ukončena i zadní fasáda.

Také v interiérech domu nastala proměna. Požárem zničené trámové stropy v prvním patře nahradila v čelní síni valená klenba prolomená křížovou lunetou s jemnými hřebínci na hranách. Malované pásy zvýrazňovaly okraje lunet a pravděpodobně i hrany kleneb kontrastní barevností skládající se z tónů černé, červené a okrové. Sou-sední prostora zaklenutá valenou klenbou s jedním křížovým polem v přední části pochází také z doby po roce 1538. V zadní části domu byl po požáru obnoven záklo-pový strop a vznikla zde reprezentativní síň zdobená iluzívní nástěnnou malbou vytvářející architektonické orámování kolem oken. Podobné pilastrový sloupky se objevují na průčelích městských domů (čp. 77, náměstí) a na pardubickém zámku, jímž se objednavatel díla inspiroval.

Zvýšenou úroveň bydlení dokládá druhé patro, které mělo původně dřevěné stropy. Na přelomu 16. a 17. století je v zadní části tohoto podlaží nahradila valená klenba prolomená troj-bokými křížovými lunetami.

Po požáru se postupně utvářela výsledná podoba nádvorního objektu. Jednopatrový dům byl vestavěn do

hradební zdi s prevetem (suchým závodem na krakorcích).

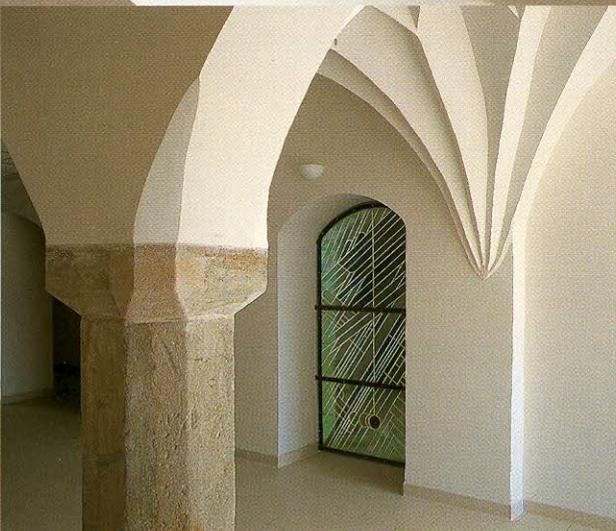
V roce 1542, kdy se čp. 50 znovu prodával, patřil v Pardubicích do kategorie velkých honosných měš-tanských domů.

S koncem 16. století s pozdní renesancí můžeme spojit dílčí stavební úpravy v interiéru a novou malířskou výzdobu, kterou reprezentují festony z vavřínů s růžicí mezi okny a v rozích sálů se zákllopovým stropem v prvním patře, iluzivně naznačené sloupy a v oken-ním výklenku šedým barevným páskem naznačené ostění. S další pozdně renesanční fází souvisí vý-malba v místnosti s valenou klenbou v prvním patře, kde byl použit zajímavý motiv kvádrování prorůstajícího iluzívními pnoucími rostlinami. Na konci 16. století vznikly také klenby ve dvorním objektu.

Po roce 1549 začíná dlouhá řada majitelů šlechtického původu, pro něž představovala budova reprezentativní sídlo, adekvátní jejich společenskému postavení.

Barokní sloh se projevil v architektuře domu významnějším způsobem až po roce 1704. V této době vzniklo nové schodiště umístěné v jižním nádvorním křídle. Interiér prvního patra přední budovy obohatila štuková rozvilina na renesanční klenbě. Dalšími proměnami procházel také zadní objekt rozšířený o zděnou pavlač ve dvoře a obohacený o kamenné os-tění v prvním patře.

V roce 1797 koupili čp. 50 v dražbě manželé Karel a Marie Gaschlovi. Krátce po té přistoupili k rozsáhlé úpravě průčelí, jež dala domu specifickou podobu. Bohatá štuková výzdoba se stala dominantním projevem nového výtvarného řešení. Ústřední scéna s postavou proroka Jonáše v rozevřených čelistech velryby odehrávající se v iluzívne na-značených vlnách mořské hladiny byla umístěna mezi

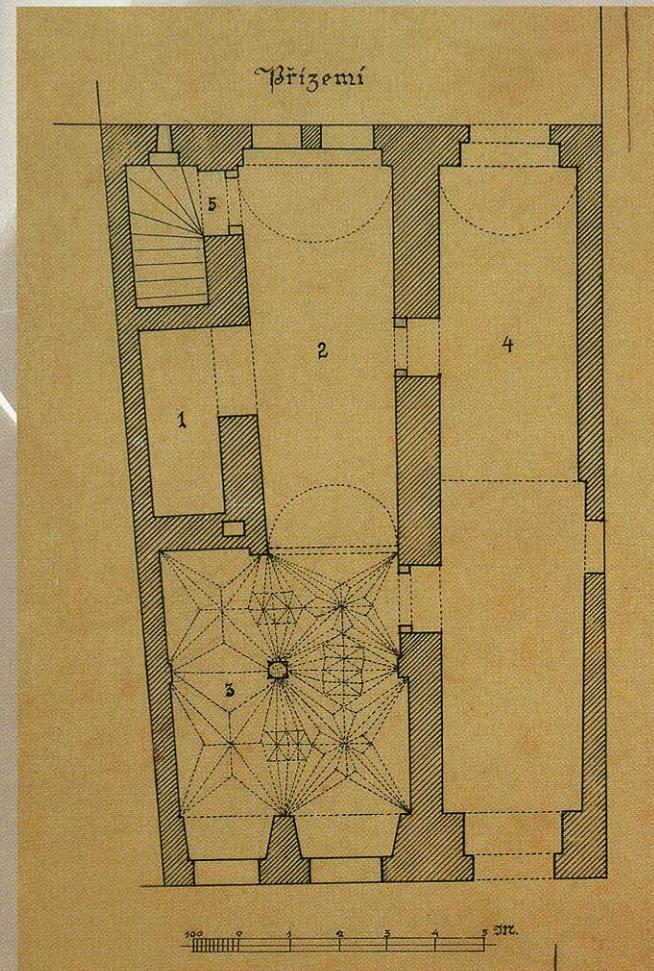
okny druhého patra. Určila také pozdější označení U Jonáše, jež se užívá do dnešní doby. Starozákonné téma na průčelí městského domu je v této době velice vzácné. Příběh o Jonášovi vycházející ze stejnojmenné knihy Starého zákona byl podle křestanského výkladu předobrazem Vzkříšení Krista. Exotiku oceánu připomínají postavy mořské panny a koníka. K původní výzdobě patřily karyatidy nad vchodem. Bohatou dekoraci průčelí doplňují dvojice postaviček putti a ve štítě oblíbený motiv božího oka a figury patronů, strážce domu a jeho obyvatel sv. Víta a sv. Floriána, jenž patřil v Pardubicích požárených k velice oblíbeným patronům.

Dílo bývá připisováno pardubickému sochaři Jakubu Teplému (1729–1802), který se podílel na výzdobě zdejších kostelů, morového sloupu a dalších památek v okolí.

Od konce 19. století můžeme sledovat téměř dalších sto let úsilí o záchranu poškozené štukové výzdoby, kterou ukončila až celková rekonstrukce provedená v letech 1993–94 restaurátory A. Bartůňkem a J. Středou...

V sedmdesátých a v osmdesátých letech byl dům postupně rekonstruován ve dvou etapách pro Východočeskou galerii v Pardubicích (architekti L. Ziegler, J. Klimeš). V roce 1991 byl dům čp. 50 vrácen v restitučním řízení. K novému využití byl v roce 1994 upraven podle projektu J. Klimeše. Nálezy nástěnných maleb restaurovala H. Vítová. V roce 2000 získala Východočeská galerie dům U Jonáše pro stálou expozici výtvarného umění a k příležitostným výstavám a k dalším kulturním aktivitám.

Vladimír Hrubý

Vydala Východočeská galerie v Pardubicích v roce 2000
Adresa: dům U Jonáše, Pernštýnské nám. 50, 530 02 Pardubice
tel.: 040/651 00 03, 653 56 64, tel./fax: 040/653 57 16

Text: PhDr. Vladimír Hrubý
Foto: Štěpán Bartoš, archiv VČM Pardubice
Graf. úprava: Jaroslav Jebavý
Tisk: Východočeská tiskárna Pardubice
Náklad: 7 000 výtisků

ISBN 80-85112-32-9